

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

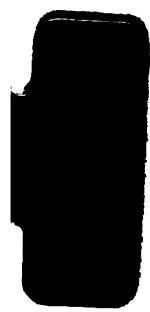
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HUNGARY
219

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

220.

XXVII. SÖTET. 2. FÜzet.

A KORLÁTOZOTT BESZÁMITHATÓSÁGRÓL

folyt. vita.

DR. LUKÁCS HUGÓ

ELŐADÁSA

1903. MÁJUS 7-ÉN

SALGÓ JAKAB ÉS FRIEDMANN ERNÓ FELSZÓLAÍSÁVAL.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMÓDIÁA

1903.

Ára 40 fillér.

A Magyar Jogászegylet igazgató választmányának tagjai:

Elnök :	Dr. Vancik Róla curiai tanácselnök;
alelnökök :	Dr. Beck Hugo curiai bíró;
	Dr. Vécsey Tamás egyetemi tanár;
	Dr. Környegy Ede ügyvéd;
titkárok :	Dr. Fáyay László egyetemi tanár;
	Dr. Szládits Károly kir. törvényszéki bíró;
	Dr. Vámháry István egyetemi magántanár;
	Dr. Illés József egyetemi magántanár;
ügyész :	Dr. Lévy Béla ügyvéd;
pénztárnok :	Dr. Kezdi Gáza ügyvéd;
könyvtárnok :	Dr. Meszlény Arthur törvényszéki jegyző.

Budapesti választmányi tagok:

Dr. Balogh Jenő egyetemi tanár;
Dr. Bárta Ignác kir. táblai bíró;
Dr. Baumgarten Sándor kir. koronagyest-helyettes;
Dr. Baumgarten Nándor ügyvéd;
Dr. Chorán Ferencz ügyvéd;
Dr. Concha György egyetemi tanár;
Czarda Béldog nyug. curiai másodelnök;
Dr. Dárday Sándor az állam számvevőszék alelnöke;
Décsay Zsigmond curiai tanácselnök;
Dr. Döteschell Alfred törvényszéki bíró, egyetemi magántanár;
Dr. Fodor Ármin kir. táblai bíró;
Dr. Friedmann Bernát ügyvéd;
Dr. Geguss Gusztáv kir. főügyész helyettes;
Dr. Gruber Lajos kir. alügyész;
Halmagyi Sándor nyug. kir. táblai bíró;
Rawmersberg Jenő nyug. koronagyest;
Dr. Heil Faustián közigazgatási bíró;
Héries-Tóth János kir. táblai tanácselnök;
Hodosy Imre ügyvéd, országgy. képviselő;
Dr. Horváth Ferencz a budapesti polg. törvényszék alelnöke;
Horváth Jenő kir. táblai tanácselnök;
Dr. Edei Illés Károly ügyvéd, nyugalm. kir. ügyész;
Dr. Imreing Károly kir. táblai tanácselnök;

Dr. Kelemen Mór curiai bíró;
Dr. Kováts Gyula egyetemi tanár;
Lányi Bertalan miniszteri tanácsos;
Dr. Márkus Dezső kir. táblai bíró;
Dr. Nagy Dezső ügyvéd;
Dr. Nagy Ferencz egyetemi tanár;
Nagy Odón keresk. és váltó-törvényszék alelnöke;
Oberschall Adolf a budapesti kir. tábla elnöke;
Dr. Pap József a budapesti ügyvédi kamara ülkára, egyetemi magántanár;
Dr. Plósz Sándor igazságügyminiszter;
Dr. Polner Odón miniszteri titkár, egyetemi magántanár;
Dr. Reichard Zsigmond törvényszéki bíró;
Dr. Schwarz Gusztáv egyetemi tanár;
Siegfried József a pestiüdvari törvényszék alelnöke;
Dr. Székely Ferencz koronagygesz;
Dr. Szűcsák Imre a budapesti ügyvédi kamara elnöke;
Dr. Tarnuti János curiai bíró;
Varga Ferencz kir. főügyész helyettes;
Dr. Wlassics Gyula vállás- és közoktatási miniszter;
Zsitzay Leo a budapesti bűntető-törvényszék alelnöke;
Dr. Zsögöd-Grosschmid Béni egyet. tanácselnöke;

Vidéki választmányi tagok:

Dr. Angyal Pál pécsei jogtanár;
Dr. Fábing Ferencz a szegedi kir. tábla elnöke;
Dr. Finkay Ferencz sárospataki jogtanár;
Dr. Janosch György kolozsvári egyet. tanár;
Dr. Jászi Viktor debreceni jogtanár;
Dr. Katona Mór pozsonyi jogtanár;
Kendeffy Domokos a besztercebányai törvényszék alelnöke;

Dr. Kolosváry Béla kassai jogtanár;
Dr. Lukács György bekésmegyei főispán;
Dr. Nagy Ernő kolozsvári egyet. tanár;
Dr. Magyary Géza nagyváradai jogtanár;
Dr. Nyulászi János kassai ügyvéd;
Dr. Révész Ernő szabadkai ügyvéd;
Dr. Sipli Károly a kecskeméti törvényszék alelnöke;
Dr. Váradyi Zsigmond nagyváradai ügyvéd;

Az igazgató választmány által választott jegyzők:

Dr. Krát Miklós törvényszéki üjegyző;
Dr. Lengyel Aurél jihászai joggyakornok.

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

220.

XXVII. KÖTET. 2. FÜZET.

A KORLÁTOZOTT BESZÁMITHATÓSÁGRÓL

folyt vita.

Dr. LUKÁCS, HUGÓ

ELŐADÁSA

1903. MÁRCIUS 7-ÉN

SALGÓ JAKAB ÉS FRIEDMANN ERNŐ FELSZÓLALÁSÁVAL.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1903.

HUN
988.1
LUK

APR 17 1933

Dr. Lukács Hugó.

T. teljes ülés!

Az, a mi a természettudóst az alchymistától megkülönbözteti, az nem csupán a kutatás czéljában rejlő különbség, hanem elsősorban abban áll, hogy míg alchymista az arany keresése közben mintegy véletlenül jutott a chemia egyes törvényeinek megismeréséhez, addig a természettudós tudatában él annak, hogy végczélját annál biztosabban éri el, ha nyomrónyomra haladva a tények biztos megismérésével készíti elő a czél elérhetésének lehetőségét.

Hogy a modern sociologicusok és psychologusok milyenek remélik a jövő criminalogiáját, azt tudjuk mindenjában. Végső eredményében a czél egy prophylacticus, az eredendő bünt megakadályozó rendszer. És hiszem, tudom, hogy egy ily rendszer a fejlődés menetében nem lehetetlen. De naivitás volna e rendszert alkalmazni akarni ma, a fejlődés ezen a jövőhöz képest igen alantas szakában.

És mégis e két tan, melynek végczélja ma elközelhetetlen, épen azért, mert természettudományos alapon áll, sok oly bizonysságot és törvényt állapított meg, a mely a criminalogia fejlődését nemcsak hogy befolyásolta, de sőt annak irányt szabott. Ha azonban e két tudomány lelkes hivei a büntetőjogot a magok hitvallása szerint akarnák reformálni, akkor épen azon hibába esnének, a mely legsúlyosabb a természettudomány szempontjából, t. i. elhagyják a realitás alapját, elfelejtik, hogy főtörvényünk a természetes fejlődés.

A criminalogia nem természettudomány. Legszebb definícióját Fayer adja, a ki végvonalban egy nevelési rendszer sancionális betetőzésének mondja; a büntetőjog kierőszakolja azt, a mit e nevelési rendszer többi tényezője elérni nem tudott. Világos tehát, hogy a bűn prophylacticus megelőzése, lehetetlennek tétele nem lehet a criminalogia czélja, hanem a ténye-

zök azon complexumának, melyet itt nevelésnek nevezünk, kell reformálódnia addig, míg erre a kierőszakoló erőszakos tényezőre szükség nem lesz. A természetes fejlődés menete tehát az kell, hogy legyen, hogy a criminalogia mindig szükebb körre szoruljon, feladatanak minden nagyobb részét vegye át a sociologia és a lelket fejlesztő, gyógyító psychologia. Természetes, hogy nem csupán határai változnak e fejlődés közben, de változnak methodusai, qualitásai is. A természettudományok haladásának egyik legfényesebb eredménye azon változás, melyen a múlt században a büntetőjog átment. De épen ezért végzetes volna a természettudományok methodusait és alaptörvényeit átvinni akarni egy oly tudományba, a mely alkalmazott, politikai, melynek czélja és létszüksége a természettudományokkal heterogén. Csak egy methodust és egy ily alaptételt kell megemlítenem, hogy az ily eljárás képtelensége szembetünjék.

A természettudományos kutatás egyik legfontosabb methodusa a kísérlet. Azonnal szembeszökő ennek majdnem lehetetlen volta a bűnössel szemben, tiltakozik ellene legprimitivebb jogérzésünk.

Azon alaptörvény pedig, melyre hivatkozom, épen az, mely a legtöbb controversiára adott okot: a determinismus-törvénye.

Mondanom sem kell, hogy én a psychologia ezen törvényét megdönthetetlennek tartom, olyannak, melyhez kétség sem férhet.

De ha ezen alapigazságnak teljes mértékben akarunk érvényt szerezni a criminalogiában, akkor a büntetőjog megszünt létezni, a büntetés szót el kell felednünk, helyébe a tanítás, javítás, gyógyulás fogalmát egybegyűjtő új szót kellene tennünk. Büntetőjogot a megtorlás eszméje nélkül elközpelní, szó- és fogalomzavar; a criminalogiából az erőszak jellege el nem tüntethető. Vita tárgyát csupán az képezhetné, hogy a mai politikai, culturalis, társadalmi és közigazdasági viszonyok között nélkülözhető-e a criminalogia? A feleletet megadtam reá felolvasásom elején: nélkülözhető lesz, remélem, hiszem akkor, ha a helyébe lép a fejlődés egy igen magas fokán a bűn prophylaxisa!

Tisztelt uraim! Valahányszor a sociologus vagy psychologus reformtervekkel áll elő a büntetőjogban, úgy az ellenmondás, az egymás meg nem értése, vagy a mi még rosszabb, félreértése onnan származik, hogy a természettudományok methodusait, fogalmait átakarják vinni a büntetőjogtudományba, a mi lehetetlen, mert az nem természet — hanem az emberi szükség diktálta rendszertudomány. Ez történik akkor is, ha a determinismusról van szó. A büntetőjog indeterminismusa jogi fogalom, és mint ilyen, távolról sem ellentétes a psychologusok determinismusával. A természettudományok törvényei nem változtak sem Lycurgus, sem Justinianus óta, az a spatiump, melyet a büntetőjog nyújt az emberi cselekvésnek a szabadakarás határain belül, az folyton változott. Változott minden politikai, társadalmi, kulturális és közigazdasági változással, változnia kellett, mert ezekkel szervi összefüggésben van. Ezeket a tényezőket nem lehet sociologai és psychologai törvényekkel ellensúlyozni.

Azt, a mit tehetünk, csak annyi: az adott viszonyok között irányítani a fejlődést úgy, hogy a mint már előbb jeleztem, a criminaliai kényszer mindig szükebb korlátok közé szoruljon. Igyekeznünk kell a büntetőjog gyakorlását lehetőleg olyanná tenni, hogy az a megtorlás mellett lehetőleg eszköze legyen az egyén és ezzel a társadalom megjavításának.

E kettős célt szolgálja véleményem szerint az is, a ki a büntetőjogba be akarja vinni a korlátolt beszámíthatóság elvét.

Az elmebetegeket illetőleg a gyakorlatban sikerült elérni azt, hogy kivontuk őket a büntetőjogász hatásköre alól. Ki kell emelnem azt, hogy gyakorlatilag, mert bármilyen furcsán hangozzék is, elvben ez még nem történt meg. Oka ennek első sorban, sőt talán egyedül az ide vágó törvény szerencsétlen fogalmazása.

A francia törvény azt mondja: Il n'y a ni crime ni délit lorsqu'e prévenu était en démence au temps de l'action. És ma nics a világon olyan psychiater, a ki ezt nem helyeselné. Az elmebeteg bűnös nem lehet, az elmebeteget felelősségre vonni nem szabad. És rögtön hozzá teszem, fölösleges is. Mert ha a bíró bármire ítéli is, a büntetés rajta végre nem hajtható,

mert a kire a szakértő kimondotta, hogy elmebeteg, azt elmegyintézetbe kell helyezni. Ha tehát valakit csak oda nem ragad képtelen philosophiája, hogy elmegyintézetben büntető-osztályt akar felállítani, akkor a büntetés tényleg nem hajtható végre.

A magyar törvény nagy hibái onnan erednek, hogy az elmebetegséggel együtt intézkedik az elmetehetség esetleges műlő zavarairól is, melyek pedig egészen más megitélés alá esnek. Meg vagyok róla győződve, hogy a törvény rossz fogalmazását e káros tömörítés idézte elő nagy mértékben. A következőkben én csupán az elmebetegségre vonatkoztatom a törvény szövegét.

A törvény két nagy hibája, hogy először a bűnösség szó helyett beszámíthatóságról beszél, másodször, hogy világosan kimondja azt, hogy az elmebetegség maga nem zárja ki a beszámíthatóságot, lehetségesnek mond oly elmebetegséget, mely mellett a beteg birhat szabad elhatározási képességgel.

Nem tudom elképzelni mily haszonnal járt átvenni a törvény szövegébe a német Zurechnungsfähigkeit fogalmát, de a kárát látom abban a végtelen és meddő vitában, mely a beszámíthatóság megitélése körül forog; vajjon a szakértő vagy a bíró dolga-e a döntés. Hogy bűnös-e valaki vagy sem, azt eldönteneti sohasem akarná a szakértő, mert hiszen az világos, hogy ez maga az ítélet és ítélni a bíró van hivatva. Ennek a szónak «beszámíthatóság» az a nagy hibája, hogy a szakértő egy lelki functiót, lelki képességet érhet alatta, és akkor természetes, hogy a maga szakmájába tartozónak véli. Pedig e szó egy jogi fogalom akar lenni, a melyről a jogászok azt állítják, hogy azonos a bűnösség fogalmával. Ennek bizonytával szolgálhat az is, hogy a francia és olasz törvényben az utóbbi áll amaz helyén. Edvi Illés pl. határozottan ki is mondja, hogy a kettő azonos, mégis a leghatározottabban tagadja, hogy a beszámításnak fokozatai lehessenek. Már pedig azt, hogy a bűnösségnek vannak fokozatai, azt, bár a dogmaticus jogtudomány tagadja, bizonyítják az enyhítő körülmények. De kétségtelen, hogy a büntethetőségnak vannak fokozatai, a mi a Btk.-ben többször jut kifejezésre. Így pl. a fiatal kor büntetésénél a tételek számtani pontossággal szállíttatnak alá.

Azonban — t. uraim! — a jó szellemem óvjon meg attól, hogy e vitás kérdést eldönteni vagy akár csak vitatni akarjam. Meg vagyok róla győződve, hogy a t. hallgatóság körében már is megalakult a két párt, mely kész a legfényesebb érvekkel sikra szállani a beszámíthatóság fokozatos volta mellett vagy ellen. De erre a nagy vitára semmi szükség abban a pillanatban, a midőn ezen szót, a mely már annyi controversiára adott okot, helyettesítjük a bűnösséggel.

Ott, ahol ez megtörtént, ott a szakértő és biró közötti vita a competentiát illetőleg egészen más tárgy körül forog. És nagyon tanulságos, hogy Olaszországban, tehát ott, ahol a törvény nem beszámításról, de bűnösségről beszél, sikerült a korlátolt beszámíthatóság fogalmát a büntetőjogba bevenni. Az ezért folytatott szellemi tornán ugyancsak beláthatatlan kárt okozott e szó, benne látom a főkát annak, hogy a jogászok mindeddig oly mereven utasítottak vissza minden kísérletet. Szivesen feláldozzuk mi e szót, nem a beszámíthatóság kérdése érdekel bennünket, hanem a bűnösség foka és látni fogjuk qualitativ megkülönböztetése, első sorban pedig a büntetés neme, módja!

Ha a törvény úgy szólana, hogy az elmebeteg bűnös nem lehet, úgy mind a biró, mind a szakértő feladata egyszerű volna. De a törvény a bűntelenséget még egy feltételhez köti, ahhoz, hogy az elmebeteg szabad elhatározási képességgel ne birjon. Miért teszi ezt? Elképzelhető-e oly elmebeteg, aki ilyen elhatározási képességgel bír? A jogászok felfogása ezt sem látszik kizární, ismeretes a Curia azon nevezetes döntvénye, hogy az elmebetegség magában még nem zárja ki a beszámíthatóságot. Nevezetes, hogy példaképen épen a gyengeelméjűség van felhözva. De akadt psychiater, sőt egyike szakunk legjelesebbjeinek, Ziehen, aki egy nagy hirű felolvásásában kiemelte, hogy elképzelhető, lehetséges és előfordul az, hogy egy elmebeteg bűnt követhessen el oly módon, hogy teljesen tudatosan, minden körös elmebeli folyamat befolyásának kizárássával tegye azt. Kiemeli Ziehen, hogy ez nagy ritkaság. Tegyük hozzá, hogy teljesen ellenőrizhetetlen és mondottuk, hogy felesleges is, mert in praxi a dolog menetén mit sem változtat.

De minthogy az elmebetegek lelki functióinak partialis

épsége themánknál rendkívül nagy jelentőségű, foglalkozunk bővebben e kérdéssel. Ennek taglalása pedig szorosan összefügg az úgynevezett szabad elhatározási képességgel.

Annak az eldöntésével, bir-e a beteg ilyen képességgel, kinek a dolga, szinte nem érdemes foglalkozni, azon okból, mert erre megfelelni a szakértőnek vagy nagyon könnyű, ha t. i. kijelenti, hogy elmebeteg evvel sohasem birhat, vagy nagyon nehéz, ha t. i. belemegy abba a szinte végtelen vitába, hogy tulajdonképen mit jelent ez az elhatározási képesség?

És itt megismétlődik a nagy kérdés: lélektani fogalomról van e szó, vagy egy jogi formuláról. És a szabad akarat kérdését ezen törvény szempontjából nem lehet azzal elütni, hogy különböző definitiókat nyújtunk, vitatkozunk arról, hogy deterministicus vagy indeterministicus szempontból helyes-e, nem-e. Nos a felvetett kérdésre könnyű megadni a feleletet. Lélektani fogalom nem, olyat a modern lélektan nem ismer. És igaza volt Kantnak, ha a feleletet erre a kérdésre nem az elmeorvosra, hanem a philosophusra akarta bizni. Bizony, t. uraim, nem egyéb e formula, mint egy elavult philosophiai definitio. Arra, hogy valaki a tett elkövetésekor birt-e a cselekvésbe való betekintéssel és elhatározási képességgel, arra felelni a psychiaternek józanul nem lehet. Átvettük ezt a szerencsétlen törvényt és reákényszerítjük magunkat, hogy e rossz definitio miatt ne értsük meg egymást soha. Vitatkozunk olyasvalamiről, a mit nem tudunk meghatározni, hogy micsoda. Az elmebetegek bűnösségeiről szóló törvény szempontjából tulajdonképen teljesen igazat kell adnom Liepmannak; e kérdés független attól, milyen álláspontot foglalunk el a determinismust illetőleg. Ha mégis épen ezen paragrafusnál ismétlődik meg folyton a vita, úgy annak megint csak a rossz szövegezés az oka. Nem kell sorra citálnom azt a sok definitióját a szabad akaratnak, melyeket a legjelesebb jogászok adtak. Nem is említte a commentárok közkézenforgó definitiót, csak utalok Liszt definitójára, aki szerint szabad akarattal birni annyit tesz, mint motivumokra normálisan reagálni, vagy Liepmannéra: «das Durchschnittsverhalten der Angehörigen zu einer jeweiligen Cultur» vagy Prinsera, aki szerint «minél jobban emelkedik valaki a társadalom lépcsőjén, annál nagyobb a szabadsága»,

vagy Fayeréra, a ki szerint egy bizonyos madártávlatból nézve, az emberek cselekvése szükségszerű, de az egyéneké esetenként vizsgálva nem az. Rögtön szembetünik, hogy mindenek criminal-philosophiai definíciók. A ki ezek szerint akar ítélni, az ne kérjen ebben az irányban a szakértőtől felviságosítást, mert az nem adhat tudománya szempontjából. És ebből származik minden félreérítés.

Az elmebetegek büntetlenségét korlátozó feltételt a psychiatria teljesen elveti. Minthogy azonban e korlátozó feltétel szükségességét megállapítani nem a psychologus feladata, ígyekeznünk kell a törvény értelmével felfogásunkat összhangzásba hozni. Vannak az elmebetegségnek oly zavarai, melyeknél a büntetlenség kimondása ellen, hogy Jolly szavával éljek, tiltakozik jogérzésünk. Ezek számára kérjük a korlátozó feltételt abban a formában, a mit — ismétlem igen rossz szóval — korlátozt beszámításnak nevezünk.

Ezen követelés lélektani és elmekörtani beigazolása lenne tulajdonképpen czélom és feladatom.

Az akarat a lélektan tanítása szerint: egy külső ingerre létrejött és öntudatra jutott reflexjelenség. minden cselekvésünk úgy jő létre, hogy külső ingerek megindítják az agyban a társítás műveletét, melynek végeredménye valamely — a legszélesebb értelemben vett — mozgás. Nagyában ez a váza minden lelti funkcióinak. Mi az ebből a folyamatból, a mi másom megitélhető? Ismerhetjük a ható ingereket, tapasztaljuk a cselekvést; a mi az ellenőrzést elkerüli, az a társítás processusa. Ennek azonban szinte ismerjük anyagát. A külső inger felkelt egy emlékképet, ehhez társulnak a vele a társulás törvényei szerint rokon emlékképek, fogalmak. Ez emlékképek, fogalmak ismeretesek. Nagyában egészében abból, hogy mily társadalmi millieuben élt és nevelkedett, szóval nevelési rendszerének ismeretéből, megtudjuk ítélni azok qualitásait a typusnál, de módonkban áll azokat megismerni az egyénnél is. Az, a mi egy lélektani reflex lefolyásánál a legnehezebben megitélhető, az, hogy a folyamat mily nagy része jutott öntudatra. Más szóval meg tudjuk ítélni mit tett az illető, de majd soha sem azt, hogy mit akart.

Czélomhoz képest elmellőzhetem a társítás egyéb törvé-

nyeit, csak a legfontosabbat kell kiemelnem: az emlékképek érzelmi kitevőjét. minden külső inger nem csak egy érzést kelt bennem, de lényeges alkatrésze az érzelmi quotiens, mely százfélé változásban, de végeredményben mindig vagy kellemes vagy kellemetlen. Ez érzelmi quotiens az emlékképben is nyomot hagy. A társítás egyik legfontosabb törvénye, hogy a rokon vagy ellentétes érzelmi kitevőjű emlékképek társulnak legkönnyebben. A másik fontos törvény az, a mit az érzelmek irrádiációjának neveznek, az t. i., hogy egyidejű ingerek okozta érzésekkel járó érzelmek egymást befolyásolják, de sőt a társítás mentén felmerülő emlékképekkel járó érzelmek is. Egy példa fogja ezt legjobban megvilágítani: ha egy szép völgyben engem kellemetlen dolgok érték, annak szépsége bennem mindenig csak zavart hangulatot tud kelteni. A szülei házhoz fűződő sok emlék nélkül indokolatlan volna a gyönyörűség, a melyet bennem a látása kelt stb.

Látjuk tehát, mig az emlékképek értelmi tartalma, sőt azoknak ebből folyó társítása ismeretes lehet egy bizonyos typusnál, addig az a befolyás, a melyet az érzelmek gyakorolnak a társításra, mindenig egyéni. Azonban az egyénnél ezeknek megitélése is lehetséges bizonyos határok között, ha az illető múltját, élete történetét stb. ismerjük.

Igyekezem vázát adni a cselekvés lélektanának. Mondanom sem kell, hogy a legtávolabbnál sem tarthat igényt a teljességre. De egyszer csak csupasz tényekből akarok kiindulni, másrészt csak annyit venni igénybe, a mennyi fejezetéimhez szükséges.

Mikor lesz már most egy cselekvés normalisnak mondható? Ismerhetjük a külső indító okokat a külső ingert, ismerhetjük a társítás anyagát, ismerhetjük az érzelmi kitevőt befolyásoló körülményeket és végül magát a cselekvést. Ha mindenben tényező között meg van a kellő harmonia, és ezt mindenben meg tudjuk ítélni, a cselekvés előttünk megokoltan fog látszani.

Nézzük már most mi történik, bennünket most ez érdekel legjobban, ha ezen tényezők egyike-másika kóros?

A külső ingert érzékszerveink közvetítik. Természetes, ha ezek nem functionálnak, vagy hiányosan, rosszul, úgy minden

inger hamis, elváltozott érzést kelt, a belőle származó emlékkép is torz, meghamisított lesz, ehhez képest a társítás, gondolkozás is. Az ilyeneknél — a süketnémáknál — a büntetőtörvény feltételezi a beszámíthatatlanságot.

A társítás anyagát, az emlékképeket egy életen át szerezzük meg. Quantitásukat, minősüköt külső viszonyaink, neveltetési rendszerünk szabják meg. A társítás módját és lefolyását ugyancsak ezen tényezők fejlesztik. Más fogalmakkal bir és más fogalmakat társít egy külső ingerre a néger vagy az európai. Arra, hogy egy bizonyos nevelési rendszernek megfelelő társítási rendszerrel birjon az egyén, bizonyos kör kell elérnie, egyszerűbb, mert maga az agy teljes fejlettségét csupán a 14—17 életévben éri el, másrészt, mert ahhoz, hogy az átlagember összes emlékképeit gyűjthesse, bizonyos idő szükséges. E tényezőkkel minden számít a büntetőtörvény, a mikor a fiatal kor büntetlenséget mondja ki. De e tényeken alapszik az individualisalo criminologia is, mely a bűnösségek megítélezésénél a bűnös egész életére, külső körülményeire van tekintettel.

Kórossá válhat a társítás rendszere, ha nem külső ingerekre támadnak érzések és azok emlékképei, ha a beteg hallucinál, vagy hallási, látási illúziói vannak. Kórosak lehetnek emlékképei, ha szokatlan, a valóság által fel nem idézett társításból származnak. Kóros lehet a társítás maga akkor, ha bizonyos kényszertársítások minden ugyanazon fogalmakat kapcsolják a legkülönfélébb külső ingerekre (rögeszmék) vagy a midőn a társítás törvényei megszünnek és szabálytalan, zűrzavaros társítások jönnek létre.

Minthogy érzelmi és emlékkép soha sincsen érzelmi kitévő nélkül, a kóros társítás természetesleg kóros érzelmekkel fog járni. Vannak elmebajok, ahol a társítás kóros voltát első sorban a kórosan megváltozott érzelmi hangulatra kell visszavezetni. De egyáltalában és ez igen fontos tény, az érzelmi hangulat egymagában is eo ipso kóros minden elmezavarnál.

A társításnak igen kis része az, mely öntudatra jut, a társítás menete maga a legritkábban és csak akkor is utólagosan. Elég egy pillanatra elgondolni, mily kis részét mozgá-

sunknak, cselekvésünknek kiséri az öntudat, hogy ezt megértsük. Az elmeabajok egy nagy részénél a társítás öntudatos része eltolódott, megszüktült, vagy ellenkezőleg oly funkciók, melyeket félől tudatosan (a német «Unterbewustsein»-nál) végezünk el, lépnek előtérbe a beteg öntudatában. Az öntudatos-ságnak jele az emlékezés, a mely ezek szerint sokféleképen lehet alterálva.

Kóros lehet végül maga a cselekvés, a mikor a hozzávezető reflexfolyamat kóros gátlással jár (mint a melancholiánál) vagy pedig ellenállhatatlan kényszerűséggel folyik le, mint az impulsiv cselekvésnél.

Ezek azon legfontosabb kóros változások, melyeket a cselekvés lélektani processusa elszenvedhet. E nagyon is vázlatos leírásból kitűnik, hogy e reflexjelenség, bármilyen complicált is, egyöntetű, egységes. Egyes phasisait a philosophia a legkülönfélébb elnevezéssel illette, mint a milyenek, belátás, akarás, motiválás, itélethozás, de mindenek a posteriori mesterségesen csinált, inkább logicai definitiók, semmint oly egységes funkciók, melyek a reflexfolyamattól elkülönítve, önállóan lehetnek tekinteni. A reflexfolyamat bármely rászén jelentkezzék is a normalistól eltérő kóros jelenség, a folyamat végereedménye, a cselekvés szükségszerüen kóros lesz.

Hogy visszatérjek tehát Ziehen elméleti feltételere, hogy elmebeteg is követhet el bűncselekményt úgy, hogy a reflexfolyamatot a fennálló kóros lelki zavar nem befolyásolta, úgy ez elképzelhető a társítás végtelen variációi között, de egy tényező: az érzelmi hangulat semmi körülmények között sem lehet normális az elmondottakhoz képest az elmebetegnél.

Már most vonjuk le az elmondottakból a büntetőjogi következményeket.

Ha Edvi Illés azt állítja, hogy az orvosi vizsgálati methodusok inductiv rendszere nem vezethet az akarat szabadságának megítélezéséhez, úgy szívesen igazat adok neki. Nem is azt kutatja, hanem keresi, hogy a fent vázolt reflexfolyamat mely tényezői vannak kórosan elváltozva. Ha ilyent talált, úgy nem az akarat, hanem a cselekvés kóros voltát kell következetesen kimondania. Ennek demonstrálása mindig lehetséges lesz a cselekvésből magából, mely disharmoniában lesz a folyamat

többi részével, indokolatlan, pervers lesz, vagy pedig demónstrálható lesz, de ez a nehezebb mód az öntudat kóros voltából.

Világos tehát előttünk, hogy az elmebeteg nem büntethető soha, semmi körülmény között, mert normalis reactio-nála soha be nem következhetik.

Vannak azonban az elmetehetségnek olyan zavarai, a melyek az ép és kóros határán állnak, azok, a melyekről a szakértők között könnyen eltérő vélemények keletkezhetnek, a mennyiben az elmebetegség diagnosisát magát egyik-másik megállapítani nem merné. Olyanok, a kiket felelősségre lehet vonni azért, mert van reá mód — és ez a lényeges, — befolyást gyakorolni a cselekvés reflexfolyamatának irányítására. Nagyon nehéz ezen átmenetet az ép és a kóros között elhatárolni.

Az összes elmezavarokat ismertetni nagyon messze vezetne. Szorítkozom a legnagyobb contingent szolgáltató és legismertebbre, az imbecillitásra, szem előtt tartva a fentvázolt semát.

Az imbecilliseknél az érzékszervek épek. A mi azonban az észrevevés tökéletességét illeti, mely attól függ, mennyire képes valaki figyelmét az érzéki behatásra koncentrálni, az az imbecilliseknél hiányos. Róluk valóban elmondhatjuk, hogy látnak, de nem néznek, hallanak, de meg nem hallanak. A figyelem fokától függ az is, hogy egy bizonyos tárgyról, vagy actusról nyert összes érzéki benyomásokat mind észrevegyük, azaz lehetőleg sok tulajdonság jusson tudomásunkra.

Hogy a figyelem e hiánya mily jellegző az imbecillisekre, azt legjobban illustrálja a számukra létesített iskolák tanterve, mely első sorban erre van tekintettel. Az elmondottakból folyik, hogy az imbecillis fogalomköre már ennél fogva is szükebb és az egyes fogalmak hiányosak lesznek. Szabadjon egy példát felhoznom. Normális ember, ha egy rózsát megfigyel, észfogja venni a virág, a levél alakját, a virág színét, illatát stb., úgy hogy nemesak a virágot fogja mint rózsát ismerni tanulni, de meg fogja ismerni a rózsa minden válffaját. Az imbecillis rossz megfigyelése folytán a legjobb esetben is csak kevesebb rózsafajt fog ismerni. Ha már most ezen tisztán érzékelés útján nyert fogalmak hiányosak, mennyivel hiányosabbak

lesznek a több fogalomból associált ú. n. elvont fogalmak. Említettük már, hogy fogalmaik nemcsak hiányosak, hanem azok száma is korlátolt. Ez is a figyelem hiányára vezethető vissza. Mert minél több tulajdonsága a fogalomnak jutott tudomásunkra, annál jobban tartjuk meg annak emlékképét.

És valóban a tárgyalt elmeabajra igen jellegzetes a feledékenység. Az elvont fogalmak azonban nemcsak az elmondottak miatt hiányosak, de nagyrészt azért, mert a betegek társító képessége kisfokú. A társítás nehézsége felismerhető akkor, ha a beteggel meg akarunk valamit értetni. Valamit megérteni annyit tesz, mint egy ismeretlen fogalmat ismert fogalmakkal társítani és másoktól megkülönböztetni. Így pl. a mozgás sebességét csak az érti meg, aki a befutott utat a befutás időtartamával tudja kapcsolatba hozni. E megértetés nehézsége ugyancsak jellegző az imbecillisre. Már most érthető, minél complicáltabb valamely fogalom, annál kevésbbé érti meg helyesen. A legnehezebben érthető lesz előtte tehát az ú. n. altruisticus érzelmek, a jog, igazság, vallás, szeretet, könyörület stb. fogalma, mert, hogy ezeket megértse, igen complicált társításra van szükség. Könnyen tévedésbe ejthet azonban az, és ezt a modern nevelés hozza magával, hogy t. i. az emleghenye folytonosan hall épen ezekről a fogalmakról beszálni, és így emlékezetébe vésődnek a szavak, melyekkel rólok beszálni hallott. És így bekövetkezik az, és ez igen gyakori betegéinknél, hogy képes lesz egész morális katechismusunkat recitálni, a nélkül, hogy valójában értené azt, a mit mond. Általában, épen mert nehezére esik a társítás, igen hajlandó az imbecillis mások kész ítéleteit kritika nélkül átvenni. Erre vezethető vissza, hogy az imbecillis igen könnyen befolyásolható, szeret másokat utánozni, és érthető, hogy beszéde hemzseg az ú. n. közhelyekkel.

Az altruisticus érzelmek azonban nemcsak ettől függenek. Függenek nagy fokban az érzelmi kitevő normális voltától. A gyermekben pl. az anya látása, beczézése, hangja kellemes hangulatot kelt és már azért is vonzóni fog hozzá. Az imbecillisnél ez a kellemesen hangolás hiányzik. Más szóval, az imbecillis ezek iránt közönyös. Egyelőre mellőzik azon eseteket, ahol az érzéshangulat kórosan változott.

Az elmondottakból folyik, hogy a fogalmak kisebb száma és a megnehezített társítás folytán a külső ingerre bekövetkező társítás hiányos, más szóval a reflex lehető rövid úton áll be, és tegyük hozzá, annál rövidebb úton, minél erősebb volt az inger. Öntudatos a reflex annál inkább lesz, minél élénkebb és hosszabb volt a társítási folyamat, más szóval, annál megfontoltabb lesz a cselekvés. Az imbecillus e szerint megfontolatlanul és hirtelen cselekszik. E hirtelenkedés néha oly nagyfokú, hogy cselekvéseik az ösztönszerűség látszatát keltik.

Származik ez egyrészt abból, hogy a gátló fogalmak egy egész sora hiányzik, ennek megfelelőleg helyes Ziehen elnevezése, ki az ily cselekvést «Defecthandlung»-nak nevezi, de másrészt a meglévő fogalmak vagy egyáltalában nem társítatnak, vagy csak hiányosan, és így helyes Ribot elnevezése, ki ezt «incoordination psychique»-nek nevezi. A reflex gyors lefolyását Kraft így fejezi ki: Die Vorstellung in statu nascendi genügt, um zu handeln.

Ez ösztönszerű cselekvéssel ellentétbe látszik lenni az, hogy betegek utólag tettök horderejét helyesen tudják mérlegelni. Az ellenmondás onnan származik, hogy miután a külső erős ingernek eleget tettek, az associatív folyamat a posteriori meg van könnyebbitve és folytatódik, miután a reflexmozgás már beállott. Világos tehát, hogy a psychicus reflex normalis voltát a tettükbe való utólagos belátással mérni, súlyos — joggal mondhatom — műhiba volna. De még ez utólagos belátás is sokszor csak látszólagos. Már mondottuk, hogy az imbecillus recitálhatja pl. jól, rosszul a becsület fogalmát, anélkül azonban, hogy e fogalommal távolról is tisztában volna. Az altruisticus fogalmak e hiányos volta érthetővé teszi, hogy — a társítás végeredményében — gátló hatásuk minimális lesz. minden imbecillus egoista, mind hajlamos a rosszra. Már a moral insanity-t csak mint a gyengeelméjűség egy nyilvánulását, és nem mint önálló körképet ismerjük. Mondottam, hogy a reflex annál rövidebb úton (vagy, ha úgy tetszik, idő alatt) áll be, minél erősebb volt a külső inger. Ez első sorban attól függ, mily affectust szül az inger. A legerősebb affectussal járnak a sexuális ingerek, és köztudomású, hogy az imbecillsek ezen a téren követik el a legtöbb megfontolatlan bűnt.

Egy másik nagy izgalommal járó inger az éhség érzete, az imbecillisre jellegző a falánkság, a legtöbb azért lop, hogy falhasson, stb.

Ez ösztönszerűséget nem szabad összetévesztenünk az impulsiv cselekvéssel. Az utóbbiról akkor fogunk szólani, ha a psyche kóros változásait fogjuk tárgyalni.

Az elmondottakból látjuk, hogy a mi szempontunkból tekintve a cselekvést megelőző psychicus folyamatokat, nemcsak megérteni és megmagyarázni sikerül az imbecillisek psychéjét, de egy olyan methodus birtokába jutunk, melylyel eldönthető az is, mennyire szabad psychicusán az imbecillis cselekvése, a mennyiben a reflexfolyamat egyes stádiumainak feltételeit keressük az illető betegnél. Vizsgálni fogjuk az érzékszervek épségét, továbbá mennyire képes a beteg figyelmét koncentrálni. Ezt lehetjük legjobban úgy, ha vizsgáljuk, mennyiben tudja valamely fogalom összes tulajdonságait felsorolni. Kutatni fogjuk, az érzések nagyobb része miképen hangolja őket, azaz közönyösek, élénkek-e?

Keresni fogjuk, mily nagy a tárgyi fogalomkörük, felismerik-e a tárgyakat, környezetüket, milyen az emlékező képességük, mennyire értik az elvont fogalmakat, az altruisticus érzelük mennyire terjed, hogy viselkednek hozzáartozóikkal szemben; igyekezünk kimutatni, mennyire képesek valamit megérteni. Mindezen dolgok vizsgálata könnyen kivihető. Különösen nem tévedhetünk, ha vizsgálatunknál kiterjeszkedünk az egyén egész előléteire. És ha a methodusunk kiinduló pontját képező definícióját az akaratnak elfogadjuk, — és mai tudásunk mellett az megdönthetetlen — úgy a psychicus folyamat e compenseiből a psychicus folyamat szabadságát megítélhetjük. Nem tartom szükségesnek az imbecillitás körképét nyújtani: elég ismeretes az. Eddigi fejezetéimben kiterjeszkedtem minden fontos tünetre. Remélem, sikerült bebizonyítanom, hogy az imbecillis cselekvőképessége kisebb-nagyobb mértékben eo ipso korlátolt. Nem lehet a reflex sem normális, ha componensei nem azok, még pedig — és ez fontos — állandóan nem azok.

Többször kiemeltem, hogy eddig nem tárgyaltuk azon imbecilliseket, melyeknél a psychicus működések egyike-másika

kórosan van elfajulva. Nem pedig azért, mert az elme kóros elfajulása természetesen kizárt a psychicus folyamat szabad lefolyását, még pedig egyszer és mindenkorra, ha a gyógyulás nem várható. A fennálló joggyakorlat lucidum intervallumokat, remissiókat mutató betegeket nem tekinti, azok idejében sem, épelméjüknek.

Az imbecilliseknek egy nagy csoportjánál pedig ténylegesen vannak ilyen kóros elfajulások. A degeneráltak ezek, de nem abban a tág értelemben véve e szót, mely annyi kontroversiára adott okot jogászok és elmeorvosok között, hanem oly értelemben, hogy csak a súlyosan terhelt imbecilliseknél és azoknál, aik vagy már az anyaméhben vagy zsenge korukban szenvedtek el egy agylásiót, melynek következménye a központi idegrendszer satnya és hibás kifejlődése. Ott, ahol epilepsiás görcsök mutatkoznak, az itélkezés nem nehéz. A kóros psychicus jelenségek közül legfontosabbak az impulsivitás és perversitás.

Impulsiv cselekvés lesz egy külső ingerre létrejött, de öntudatra nem jutott és nem befolyásolható reflexjelenség. Az öntudatra nem jutás kritériuma lesz egyrészről az amnesia, azaz a beteg impulsiv cselekedeteire nem emlékszik. Az impulsív cselekvés e legtökkétebb formája gyakori az epilepsiásoknál. Az epilepticus ölné, lophat a nélkül, hogy utólag bár legkevésbé is emlékeznék tettére. De már az epilepticusoknál sem mindig ilyen teljes az amnesia, gyakrabban, hogy homályosan emlékezik rá. Vannak azonban olyanok is, aik a cselekvés idejére, módjára is emlékeznek, de csak utólag ismerik fel tetteik káros, bűnös, vagy gyakran csak visszás, furcsa voltát.

Végül vannak olyanok, kik cselekvés közben is többé-kevésbé teljes vagy hiányos tudatában vannak tettük hibás voltának, de nem képesek az inger impulsiv hatásának ellenállani.

A felsorolt eshetőségek első csoportja csak az olyan imbecilliseknél fordul elő, kik epilepticus görcsökben szenvednek. A többi azonban minden előfordulhat.

Az öntudatróljutás és az emlékezés nem fedik egymást. Az öntudatos cselekvés alapfeltétele a társítás szabad le-

folyása. Ha egy inger megindítja a cselekvés reflexjelenségét, az associatio végeredménye vagy biztató vagy gátló. Ahol e folyamat maga nem kóros, csak a fogalmak köre korlátolt és magok a fogalmak hibásak, ott könnyen érthető volt a társítás gátló hatásának gyenge volta.

Mondottuk, hogy itt az «öntudatra jutás» componenseinek hiányos volta miatt volt hibás. Az ilyen esetben a cselekvést ösztönszerűnek neveztük. Ezzel szemben impulsiv cselekvésnek azt fogjuk nevezni, hol a megelőző társítás kóros; az az össze nem tartozó, egymással vonatkozásban nem álló fogalmak kapcsolódnak. Ennek kriteriuma pedig az érthetetlenség. Az impulsiv cselekvés a normalis ember előtt érthetetlen, meg nem okolható. És tényleg pl. az epilepticus vagy az imbecillus csavargó el tudja mondani merre járt, mit mivelt, de képtelen megmondani miért tette ezt, vagy azt. Vagy pl. ismertem imbecillist, aki minden keze ügyébe eső kefét ellopott. Csak kefét, és pedig a nélkül, hogy azt értékesítette volna. De sőt, nem is gyűjtötte őket. Ha ellophatta, eldobta az utcán. Azok a fentemlített esetek, midőn a betegek a cselekvés tartama alatt is birnak némi homályos tudatával a hibázásnak, mutatják, hogy az associatio lehet részlegesen kóros, és kóros voltát bizonyítja az, hogy nem befolyásolható; mert mintegy kényszertársítás automatikusan folyik le. Részleges kóros associatio tanulságos példái az úgynévezett kényszercselekedetek, melyek nem csak elmebajok, de súlyos idegbajoknál (neurasthenia, hysteria) is előfordulnak. Ilyen pl. ha valaki kénytelen egy rácson mellett elhaladva minden egyes oszlopot megéríteni, ilyen a terhes nőknél az pl. hogy minden bársonyos dolgot, meg kell simogatniok. Legegyszerűbb formája a kényszercselekedetnek tehát az, ha valaminek látása mindig ugyanazonon célszerűtlen, felesleges vagy káros mozgást váltja ki. A lényeg itt tehát egy állandósult kóros társítás. Ide tartoznak, bár e kóros folyamat többé-kevésbé komplikáltabb, az úgynévezett monomániák, melyek közül legismertebb a klepto- és pyrománia.

A kényszercselekedeteknél és monomániánál még sikerül úgy, a hogy a kóros associatiót követni, lehetetlen ott, ahol komplikáltabbá válik mint pl. a pyromániánál, az imbecillisek vándorösztönénél. (Ismét egy közös vonás az epileptikusokkal.)

Ezek megitlésénél az emlékezés hiányai és a cselekvés érthe-tatlensége, meg nem okoltsága czélszerűtlen kivitele, egy szóval spontán volta kell hogy mértékül szolgáljon; továbbá annak a bizonyitása, hogy a cselekvés sem a beteg által magától, sem fenyegetéssel, büntetéssel nem befolyásolható. E tekintetben érdekesek azon esetek, midőn a beteg előre figyelmezteti környezetét, kéri, hogy akadályozzák meg. Segíteni fog a megitlésnél az agy kóros voltának testi tünetei, melyek közül röviden csak a legfontosabbakat sorolom fel, ú. m. a koponya diformításai, kancsalság, gyakran fülbántalmak, szabálytalanságok az arcz beidegzése közül, a féloldal, vagy egyes végtagok hüdése, tápláltsági zavarai, fejletlensége, a különböző mozgási zavarok, mint vitus táncz, remegés, athetosis és, de csak másodisorban, az ú. n. degenerativ jelek. Látjuk, hogy a cselekvés impulsivitásának fő kriteriuma a nem befolyásolhatóság. A tettet egy automatikusan lefolyó kényszerassociatio előzi meg. Ezt Kraft igen helyesen «organische Nöthigungnak» nevezi. A visszaemlékezés attól fog függeni, vajon ez automatikus associatio mellett mennyiben volt szabad associatio lehetséges. Ebből folyik, hogy az impulsív cselekvések nagyon különbözök lehetnek. Az epilepsiásoknál leggyakoribb a teljes amnesiával járó rohamosan lefolyó cselekvés. Láttuk, hogy vannak oly impulsív cselekedetek, melyek mintegy állandósultak, azaz minden ugyanazok. De legtöbbször változók, váratlanok, spontanok. Ezek jellemzők leginkább az imbibillisekre. Ezekre illik legjobban Ziehen elnevezése — az «Einfallshandeln», mert egy ötletszerű associatio — mely ismétlem kóros, mert nem befolyásolható — rohamosan folyik le, és vezet cselekvéshez. Minél rohamosabban folyik le társítás, annál hiányosabb lesz az emlékezés. A cselekvés annál kevésbé gyorsan folyik le, minél inkább működik mellette szabad társítás. De ha a társítás még annyira is szabad, hogy a beteg akár már cselekvés közben, akár utólag bir többé, kevésbé tudomással tettének visszás voltáról, még sem képes az itélkezés őt tettében meggyárolni. És ebben különbözik az impulsív cselekvés az egészséges ember az «Unterbewusste»-ben lefolyó legtöbbször automatikus társításaitól, mert ezeket öntudatos társításainkkal tetszés szerint befolyásolhatjuk. Az impulsív cselekvés, épen azért mert nem

befolyásolható, nem zárja ki a præmeditatiót, és így nem lehet általánosságban elfogadni Edvi Illés amaz állítását, hogy «az oly betegség, mely az akarat szabadságát folyásolja be, csak a præmeditatiot zárja ki és nem a beszámíthatóságot». A pervers cselekvés az impulsivitásnak csak egy alfaja, mely főleg akkor áll be, ha az ingerrel járó érzés okozta kóros hangulat egy össze nem tartozó fogalmakat kapcsoló társitást indít meg. E perversitások legismertebbek a genitális sphærában.

A psychikus functiók egyéb kóros változásai is előfordulnak az imbecillisnél. Ezek azonban kivételesek. Könnyen érthető, hogy ezeknél a par exellence degenerált egyéneknél gyakoriak a psychosisok, elmebajok. Ezek azonban nem képezik az inbecillitás kórképének állandó tüneteit.

Igyekeztem elkülöníteni az imbecillisek két csoportját: egyik csoportot képezték azok, kiknél a psychikus functiók csak mintegy quantitative változtak, a kiknél a központi idegrendszer a fejlődés egy alacsonyabb fokán állapodott meg. A másik csoportnál ezen kívül kóros változásokat is konstatálhatunk. Tettek ezt főleg azért, mert még az akarat szabadsága az első csoportnál felfogásom szerint csak korlátolt, a második csoportban teljesen fel van függeszítve. Hogy e két csoport stricte el nem választható, koncepción, adott esetben azonban legtöbbször helyesen lesz megitélhető.

Az elmondottakból érthető azoknál, kiknél stricte kóros változás nincsen, a psychikus functiók nagy mértékben megjavíthatók; azaz, a nem psychopathicus imbecillis egyrészt képezhető, másrészt cselekedeteik nagy mértékben befolyásolhatók.

A mint az imbecilliseknél igyekeztem megvonnani a határt a befolyásolható és nem befolyásolható betegek között, úgy lehetséges ez a hysteriások, az ú. n. degenerès superieurs, stb.-re vonatkozólag is. Újból kiemelem, nagyon jól tudom, hogy e határt biztosan megvonnani nem lehet, tudom, hogy quantitatív változásai a psychenek minden qualitatív változásokkal is járnak. De azért a gyakorlatban nem lesz nehéz adott esetben a szakértőnek véleményt adni.

Már most t. uraim, az olyan betegekre vonatkozólag, a kiknek elmetehetsége nem normális, de a kiknél a befolyásol-

hatóság, tehát a nevelés, javítás lehetősége fennáll — kérünk egy intézkedést, azt, a mit korlátolt beszámításnak szokás nevezni.

Az eddigi törvény szerint ha kimondták a bűnösséget (kerülöm a beszámíthatóság szót) akkor legfeljebb enyhítő körülmények számbavételével ítélték el az ilyen beteget. Már pedig az enyhítő körülmények alkalmazása itt nem elégsges, nem csupán azért, a mit Jolly állít, hogy t. i. vannak delictumok, különösen a német büntetőjogban nagy számmal, melyeknél a törvény nem engedi meg az enyhítő körülmények számbavételét, hanem főleg azért, mert a fennálló büntetési nemek, melyek minden fényes reform daczára, mégis csak a megtorlással és elijesztéssel hatnak, nem alkalmasak az ily emberek büntetésére, tulajdonképeni céluknak csak a társadalom ideig-óráig tartó megóvásával felelnek meg. Ellenben a börtönrendszer eltagadhatatlan káros befolyása ezeknél a könnyen befolyásolható, gyenge ellenállású lényeknél imminens veszélyel jár.

Ha pedig a bíró felmenti az illetőt, akkor elmegyógyintézetbe kerül. Számtalan esetben tapasztaltam, hogy az első dolog, a mit az ilyen imbecillis a tébolydában megtanul, az, hogy ő már ezentúl nem büntethető. De betegnek sem tartja magát. Előb-utóbb kiszabadul, intact becsületű úr lesz. Ezek után természetes, hogy az életbe kijutva, csakhamar elkövet valamit, a miért ugyancsak visszakerül az intézetbe. És ez így megyen vég nélkül. Nem beszélek arról, mily nyüg az ily beteg a tébolydában, hogy mennyire visszaélnek kiváltságos helyzetükkel az intézeti fegyelem szükségképeni humanistikus gyakorlásával szemben. Ezek az egyének, a kikkel szemben Sollier mint egyetlen védőeszköz a legszigorúbb fegyelmet követeli, ezzel épen ellenkező bánásmódban részesülnek, mert hiszen a tébolydában e két szó: büntetés és kényszer, mondanom sem kell mennyire jogosan, ki van zárva. Az ilyen beteg tudja jól, hogy ő munkára nem szorítható, henyél, dologtalan és unatkozik. Mint jellemző kuriosumot említem fel, hogy intézeti orvos koromban eltanultam tőlük a — tolvajnyelvet.

Tiszttelt uraim, ezek számára külön intézkedés szükséges feltétlenül. És ebben áll, a mint Weber azt a hallei elmegyó-

gyászcongressuson helyesen kiemelte, a korlátolt beszámíthatóság lényege. Ugyanott egy kiváló német jogász hangoztatta, hogy ezeknek bűnössége (beszámíthatósága) nem csupán quantitatív, fokozati különbséget mutat, de qualitative más. Ennek kell a törvényben kifejezésre jutni. A korlátolt beszámíthatóság helyett a korlátolt büntethetőség szót lehetne talán használni.

Már az — tiszttel uraim — hogy miképen történjék a büntetés, az a doleg practikus megoldásának kérdése. Nézzük, hogy oldják ezt meg ott, ahol ez a törvényben kifejezésre jut.

Leghelyesebb az olasz intézkedés. Ott a korlátolt beszámítás kimondásakor a bíró a büntetésnek felével enyhébb tételeket állapít meg és a szabadságbüntetés kiállását egy sajátos intézetben a «casa di custodiá»-ban rendelheti el. A mi a rövidebb büntetési időt illeti, azt nem helyeselhetjük, okadatolni nem is igen lehet.

A sveiczi és norvég javaslat szerint a bíró ha valakinél «aszellemi egészség vagy öntudat csökkenése, vagy a szellemi fejlődés hiánya» forog fenn, azt enyhítő körülménynek veheti, ha a közbiztonság érdeke a letartóztatást követeli, úgy «asile-vagy hospice»-be utalhatja. Az intézetből való elbocsátásban is biróság határoz.

E javaslat véleményem szerint teljesen el van hibázva. Rosszallom itt is az «enyhítő körülmény» kifejezést, és azt, hogy nem különös e célra szolgáló intézetbe utalja a beteget. Nagy előnye az, hogy a bírónak jogában áll az illetőt szabad lábon hagyni.

A belga gyakorlatban — mert a törvény erről nem intézkedik — egy jogászokból és orvosokból alakult bizottság vizsgálja állandóan a letartóztatottakat, és ha olyan egyént talál, akit elmebeli állapota miatt nem oda valónak tart, azt elmegyógyintézetbe utalja át. Az onnan való elbocsátás felett ugyanazon bizottság dönt.

Láthatólag felemás intézkedés, de jobb a semminél.

Annak a tárgyalását, milyen legyen az létesítendő intézet, ez alkalomból feleslegesnek tartom. Fejtegetéseimből a lényeg önként következik. Termézssetszerüleg sokban fog a gyermekek javító-intézetéhez hasonlítani.

De még az ilyen intézet létesítése sem elégseges. Az ilyen-

beteget állandó felügyelet és a gondnokság egy bizonyos neme alatt kell tartani. Sót megkoczkáztatom azon véleményt, hogy a mint a gyermeket bűntetteiért az olasz törvény bizonyos mértékben a szülőket teszi felelőssé, úgy ezen gondnokság is járjon bizonyos felelősséggel.

Ha már most össze akarom foglalni előadásom lényegét, úgy az nagyjában megegyezik a Liepmann által a hallei kongressuson felállított pontokkal.

1. A Btk. 76. §-ból mellőzendő a «beszámítható» szó.
2. Külön paragrafus szóljon az elmetehetség esetleges zavarairól, és külön paragrafus az elmebetegségről.
3. Oda módosítandó, hogy az elmebetegség kizárja a bűnösséget.
4. Az oly egyének, kiknek elmetehetsége a cselekvés szabadságát korlátoltan engedi meg, csak korlátoltan büntethetők.
5. E korlátolt büntethetőség á bűnösség qualitatív más voltához képes, külön megfelelő intézetekben hajtassák végre.
6. A mely intézetek szolgálják a megfelelő nevelési rendszert, ezen antisocialis emberekből a társadalmat nem veszélyeztető elemeket nevelni.
7. E veszélyeztetés meggátlása céljából az ily egyéneket állandó felügyelet alatt kell tartani. (*Hosszantartó éljenzs és taps*).

Dr. Salgó Jakab:

T. uraim!

Midőn a mult alkalommal ugyanerről a thémáról bátor-kodtam beszélni, iparkodtam az orvos és a jogász hatáskörét egymástól különválasztani. Meggyőződésem az volt és most is az, hogy a két hatáskör egybeolvadása sem az egyik, sem a másik félre — s még kevésbé az ügyre nézve — üdvös nem lehet. Nem lehet üdvös az, ha az orvos jogi fejtegetésekbe bocsátkozik és jogi ítéletet mond, valamint hogy nem lehet üdvös és eredményes az, ha a jogász orvosi dolgokba avatkozik. Én tehát előadásom ezáljául azt tüztem ki, hogy a két hatáskört egymástól lehetőleg külön válaszszam, és tulajdonképen a csökkent beszámíthatóság kérdésének lényegébe talán nem is bocsátkoztam és pedig azért nem, mert hiszen kifejtettem, hogy nem tartom lehetségesnek, hogy az orvos tanulmányainak tárgya és tanulmányainak iranya mellett erre a kérdésre olyan választ, felvilágosítást és véleményt mondhasson, a mely a praxisban helyét megállhatná. — Rátértem a csökkent beszámíthatóság burkolt fogalmára, az akarat szabad elhatározási képességének fogalmára is és iparkodtam kimutatni, hogy tulajdonképen ezek sem olyan fogalmak, a melyek tárgyalása, megvitatása, megvizsgálása orvosi módszerrel megközelíthetők volnának.

Lukács Hugó dr. t. kolléga úr is úgy találta, hogy az akarat szabad elhatározási képessége vagy általában az akaratbeli elhatározási képesség tényleg nem orvosi fogalom és ennek helyébe a *cselekvés* fogalmát tette, azon felfogásban lévén, hogy a cselekvés, mint az emberi szervezetnek egyik megnylatkozása az orvosok részéről könnyebben hozzáférhető, és ki is mutatta, vagy mondjuk: iparkodott kimutatni, hogy a

cselekvés componenseinek kimutatásával sikerül a cselekvés lényegét is és pedig a cselekvés orvos-törvényszéki formáját, jogi jelentőségét is megvilágítani, azt mondán, hogy a cselekvésnek vannak bizonyos szervi componensei, a melyeknek maga a cselekvés az eredője. Ha ezen componenseket ismerjük, a cselekvés tisztán fog állani előttünk; a cselekvést megbírálhatjuk a szerint, hogy szabad cselekvés-e vagy nem, és ezen fejezetésein végre is oda jutott, a mire én a multkor is rámutattam, hogy az ilyen fejezetések nyomán előttünk teljesen rejtélyes, homályos fogalmak tárgyalásába bocsátkozott. Hiszen ezek tényleg olyan fogalmak, a melyekkel mi minden nap operálunk: az orvos, a jogász, a filozófus, a müvelt ember egyaránt, és olyan természetesnek találjuk már ezen fogalmakat, hogy róluk, esszentiájukról már egyáltalában nem is beszélünk. Azt mondotta pl: az *emlékkép*, a *társítás*, az *érzéki selfogás*. Mind ezek olyan dolgok, a melyeknek lényegét állítólag nagyon jól ismeri, tényleg azonban véleményem szerint ugy áll a dolog, hogy mindezek olyan homályos dolgok, olyan homályos fogalmak, hogy sem orvosi módon, sem jogi fejezetések után megvilágításukhoz, megérthetésükhez nem juthatunk. Lehet, hogy lélektani uton elérhetünk oda; ezt nem tudom.

Annak, a mit Lukács Hugó t. kolléga úr olyan szépen fejegettett, a lényege az volt, hogy az öntudatos cselekvés tulajdonképen az, a mi a tettesnek beszámítható vagy a melyet normális cselekvésnek mondhatunk. De ez ismét olyan mondás, a melyet ha kiejtünk, mindenki azt hiszi, hogy olyan fogalmat emlitettünk, a mely mindenki előtt teljesen világos. Hiszen ki nem tudná, hogy mi az öntudat? De megfordítom a kérdést és azt kérdem, ki az, aki tudja? Sokkal inkább tudjuk talán leírás és tapasztalás folytán, hogy mi az öntudatlanság; de az öntudatról magáról semmiféleképen megérthető fogalmunk nincs. Igaz, hogy operálunk vele, de érteni nem értjük. Mert ha azt mondjuk, hogy az öntudatlanság emlékezeti hiánynyal, amnesiával jár, akkor ebből az következik, hogy az öntudat emlékezéssel jár. Sem az egyik, sem a másik így apodiktice nem áll. Lukács kolléga úr is emlitett eseteket, a melyekből kimutatta, valamint hogy én is más helyen

kifejtettem, hogy az öntudatlanság nem jár minden amnesiával. Mindnyájan tudjuk pl. hogy többféle álmoképet különbözhetünk meg magunkban; vannak olyan álmaink, a melyekre emlékezünk, pedig az álmot egészben véve öntudatlan; vannak olyan álmaink, a melyekre csak részben emlékezünk, s vannak ismét olyan álmaink, a melyekre egyáltalában nem emlékszünk. Ez utóbbiért azt hisszük, hogy az is lehetséges, hogy alszunk álom nélkül, pedig ez lehetetlen. A midőn alszunk, minden álmodunk, csak hogy bizonyos álmainkról nem tudunk semmit, úgy, a mint bizonyos epileptikus egyén nem tud az ő öntudatlanságában lefolyt cselekvéseiről és gondolatairól. Az öntudatos cselekvés, mint olyan tehát nemcsak hogy meg nem magyarázza ezen rejtélyes dolgokat, hanem a rejtélyhez — ha annak lényegét keressük — egy ujabb rejtélyt fűz. Rámutatott Lukács kolléga úr bizonyos sajátságos szellemi folyamatokra, a melyek az elmegyengéket, imbecilliseket karakterizálják és a melyeket mi általanosan elfogadunk. Mert tényleg az egyes esetekben minden tapasztaljuk, látjuk, és nemzedékről-nemzedékre — psychiatrai nemzedékekkel értek — azt találták, hogy ezen dolgok az imbecilliseknél minden fölilletetők; ezek hogy úgy mondjam egy sémát képeznek, mely a kölcsönös megérthatést könnyebbiti. És Lukács t. kolléga úr kimutatta, hogy imbecillisek cselekvései azért kórosak, abnormisak, mert componenseik közül valamelyik abnormis. Hogy egyet említsék, pl. az emlékező tehetség gyengülése és más ilyen kóros componens miatt létrejő az a különös állapot, hogy az imbecillis mint mondani szoktuk az elvont fogalmak magaslatára nem tud emelkedni; elvont fogalmakat alkotni nem tud, pl. a jog, becsület fogalmát stb. Azt mondjuk, hogy az imbecillis egoista. Nem akarok malitiozus lenni, de mégis azt hiszem, hogy ha minden egoistára rámondanók, hogy elmegyenge, akkor félő nagyon, hogy az elmegyengék száma roppantul felemelkednék. (Derültseg.) És ha azt mondjuk, hogy az elmegyönge az elvont fogalmak alkotására nem képes, pl. a becsület fogalmához fel nem ér, akkor képzeliük csak el, hogy milyen különböző felfogásúak az emberek, az emberi társadalom különböző osztályai bizonyos elvont fogalmak képzésében. Így becsületnek látszik az egyik szemében,

ez, másikéban más; becsületnek látszik egyazon fajta emberek előtt bizonyos körülmények között az, a mi más körülmények között ugyanazon emberek előtt talán már nem fog becsületnek látszani.

De egy más körülmény is járul ehhez — ha nem fárasztom nagyon a t. urak figyelmét — (*Halljuk! Halljuk!*) bátor volnék még egyet felhozni. Lukács kolléga úr t. i. nem szólt — s ezt nem szemrehányás képen mondomb, mert hiszen nem lehet ilyen előadás keretében minden felhözni — azon különös fogalmakról, a melyek közel járnak a téveszmékhez és távolról sem azok. Erre nézve csak egyet, pl. a bal-hitet, a babonát. Milyen elbirálás alá esik ez? Kóros tünetnek vegyük, imbecillitásnak tartunk? Jól méltóztatnák tudni, hogy a babona mily nagyon el van terjedve. Én nem is az u. n. czivilizált világ babonáiról akarok beszélni, a minő temérdek sok van, hanem, hogy egy czivilizátlan vilagról beszéljek, felhözök egy törvényszéki esetet, a melyet egy jávai tébolyda igazgató főorvosa a minap közölt. Egy jávai bennszülött gyilkossággal volt vátolvva; a tényállás a következő volt: egy jávai házaspár gyermeket megbetegegedett; napokon át láz kínozta s nem tudott meggyógyulni. Erre elhívtak a gyermekhez egy jávai bennszülött u. n. orvost, a ki ott nagy tekintélynek örvendett. Az orvos eljött és elvállalta a gyermek gyógyítását; úgy vállalta el, mint a hogy sok orvos elvállalja a beteg gyógyítását azzal a kijelentéssel, hogy meggyógyítani tudja. (Derültés.) A gyógyításhoz pedig az ő orvosi tudásához mérten úgy fogott, hogy a gyermeket lábainál fogva felemelte és a padlóhoz vágta a fejét addig, a míg a gyermek meg nem halt; mert meggyőződése az volt, hogy előbb meg kell halnia a gyermeknek és akkor ő azt ujabb és egészseges életre fogja hozni. Az actusnál jelen volt az apa, az anya és egynéhány kiváncsi jávai szomszéd, a kik az eljárást rendjén valónak találták. Miután a gyerek meghalt és az «orvos» nem tudta egyhamar életre gerjeszteni, az apával együtt elvitték a gyermeket. Az apa a gyermek fejét, az orvos pedig a lábat fogta es egy közeli folyóhoz vitték. Ott az «orvos» szükségesnek találta, hogy még megnyuszza a gyermek hulláját és tényleg lábszáraitól késsel levágta az izmokat. De minek folytassam tovább e részleteket; ezt az

orvost azután vág alá helyezték és psichiatriai véleményezés alá került ennek lelki állapota. Már most az a kérdés merül fel, hogy vajon elmebeteggel van-e dolgunk, imbecillus, buta-e ez az «orvos» vagy nem? Milyen elbirálás alá esik a babona? Hiszen a babonának, mint minden ilyen fogalomkörnek meg van, hogy úgy mondjam, egy bizonyos skálája; legalul áll az olyan babona, a melyben talán mindenki részesek vagyunk, például hogy 13-an nem ülnek az asztalhoz; hogy pénteken nem kezdünk valamibe stb. Ettől a foktól egyre emelkedik a babona skálája egészen addig, ahol már mi mindenki meg vagyunk győződve arról, hogy az már nem babona, hanem butaság, pedig lényegében egy és ugyanazon folyamatról van szó és a psichiatereknek még Javában is igen nagy nehézségeik lesznek és voltak az ilyen eset elbirálásánál. Azt akarom ezzel mondani, hogy nem olyan egyszerű a dolog megítélése, ha arról van szó, hogy tulajdonképen miről ismerhetünk rá a cselekvés szabadságára és arra, hogy az illető bizonyos cselekvés elkövetésekor volt-e vagy nem akaratának, szabad elhatározási képességének birtokában. De mondon, én sem a mult alkalommal, sem ma nem bocsátkoztam bele a csökkent beszámíthatóság kérdése velejének a tárgyalásába. Ámde ha már ennyire juttattunk, legyen szabad mégis egy szóval érintenem azt a lehetőséget, hogy igenis mi orvosok belemennénk abba, hogy megállapítjuk a csökkent beszámíthatóságot, az akarat szabadelhatározásának korlátoltságát, a mint szokták mondani. Mi volna ennek gyakorlati jogi kifolyása? Lukács kolléga úr említtette és emlittem én is, hogy a beszámíthatóság kérdésének eldöntése — akár a szabad, akár a csökkent beszámíthatóságé — egyszersmind a büntethetőség kérdésének eldöntése. Már most, ha valakire azt mondjuk, hogy ő beszámítható, az büntethető, tehát teljes büntethetőséggel bír és rámérik a büntetést; ha azt mondjuk, hogy be nem számítható, mert elmebeteg, akkor elesik minden büntetéstől, mert kimondtuk rá a büntethetlenséget, és az illető tébolydába kerül. Mi törtenik azonban, ha azt mondjuk, hogy korlátolt vagy csökkent beszámítható képességgel bíró ember? Tulajdonképen mivel a beszámíthatóság egyenlő a büntethetőséggel, a korlátolt vagy csökkent beszámíthatóság egyenlő, mint azt Lukács kolléga úr

mondotta, a csökkent büntethetőséggel. Ha azt, a kit elmebetegség miatt nem büntethetőnek mondottuk ki, tébolydába viszik, akkor nem azt akarom ezzel mondani, hogy az illetőre a tébolyda és a börtön egy és ugyanaz; a társadalomra nézve azonban tényleg egy és ugyanaz, a mennyiben a börtön úgy mint a tébolyda az illetőt elzárja, elvonja a társadalomtól, tehát megvédi a társadalmat. A csökkent beszámíthatóság kimondására tehát kimondatott a csökkent büntethetőség, azaz büntetni fogják az illetőt; de a különös az, hogy azt, a kiről azt mondottuk, hogy az ő szellemi képességei olyanok, hogy nem felelős teljességgel azért, a mit tesz, könnyebben fogják megbüntetni, rövidebb idő mulva ki fogják bocsájtani és rövidebb idő után ugyanazzal a szellemi qualitással ráeresztjük a társadalomra: tehát olyas valamit teszünk, a mi semmiképen sem áll a társadalom érdekében. De az illetőnek sem áll érdekében; mert az így formulázott csökkent beszámíthatóság mellett a rövidebb ideig tartott büntetése után kikerülvén, természetesen nem úgy kerül ki a börtönből, mint jobban beszámítható, mint szellemileg megerősödött ember; mert az ő szellemi qualitása nem változik vagy legalább is nem változik jobbra. Ezzel a rossz szellemi qualitással rövid idő mulva kiszabadulván újból is csak associabilis lesz; vagyis a társadalom ellen vét es minél többször bizonyítja be, hogy a társadalomba nem való, annál rövidebb büntetést kell okszerüen rá mérni, mert annál jobban bizonyítja, hogy beszámíthatósága csökkent. De miután nem elmebeteg, nem kerülhet elmegyógyintézetbe és így mint Mahomet koporsója egész életen keresztül libeg-lebeg és pedig a börtön és s társadalom között. Ezzel azt akarom demonstrálni és oda akarok concludálni, a mit Lukács kolléga úr is kifejtett, hogy az ilyen egyénekkel szemben a fennálló büntetési rendszer teljesen elhibázott. E bajnak a szanálása természetesen nem olyan egyszerü, mint gondoljuk. De bizonyítja mégis, hogy az orvos nem helyesen cselekszik, ha a csökkent beszámíthatóság fogalmának megvitatásába bocsátkozik; bizza azt a jogászra. Hogy a jogász nem tudja, mit csináljon vele, attól természetesen az orvos feje nem fáj. A jogász ellenben, ha látja, hogy az emberiségnek, a társadalomnak bizonos elemei születésüktől fogva átöröklött tulajdon-

ságaiknál fogva, vagy pedig átszenvedett betegségeiknél fogva olyan állapotban vannak, a mely miatt a társadalomban meg nem élhetnek, be fogja látni, hogy ezekről gondoskodni kell és rá fog jönni arra, hogy az ilyen emberekre nézve a ma fennálló büntetési rendszer tökéletesen elhibázott. Mert, hogy azzal sem érhetünk célt, a mit Lukács t. kollega úr említi, hogy az illetőnek gondnoka tétekké felelőssé, az természetes. Hiszen, ha a társadalom, ha a büntetőjog nem tudja mit csináljon az illetővel, akkor mit csináljon az a szegény gondnok? Hiszen éppen abban rejlik a nehézség, hogy ezen associabilis elemekkel szemben tényleg tehetetlen a ma fennálló jogszolgáltatás. Azért azt hiszem, hogy a ma divó jogszolgáltatás és büntetési rendszer mellett ezt a fogalmat bevinni a jogszolgáltatásba, a judicaturába nem kettős, hanem sokszoros veszély; nem csak azért, mert a fogalom nincs tisztázva, hanem azért is, mert ezekkel az egyénekkel a társadalom semmit sem tud csinálni. Ehhez a jogszolgáltatásnak egy ujabb reformjára, tökéletes megváltoztatására van szükség, a melyhez természetesen mi orvosok semmiképen hozzá nem járulhatunk, legfeljebb annyiban járulhatunk hozzá, hogy rámutatunk bizonyos szellemi tulajdonságokra, bizonyos jellembeli qualitásokra, a melyekre nézve a mai igazságszolgáltatás igazságtalan is és tehetetlen is. Ezekre nézve egészen új rendszabályok szükségesek. (*Élenk helyeslés, tetszés és taps.*)

Friedmann Ernő:

T. teljes-ülés!

Minthogy úgy a t. előadó úr, mint Salgó t. tanár úr is inkább a problema psychiatriai oldalával foglalkozott, engedjék meg, hogy lehetőleg röviden azt a kérdést tárgyaljam, milyen legyen ezen probléma vizsgálatánál a jogtudomány és a psychiatria egymáshoz való viszonya: a fogalom megalkotásánál in abstracto, az idevágó esetek megitélésénél in concreto.

A midőn valamely egységes fogalom keretén belül részfogalmakat alkotunk, illetőleg az egységes fogalomból egy részt kihasítunk, hogy abból uj fogalmat alkossunk, akkor kétségekívül fenforognak bizonyos kategorikus különbségek, a melyek ezen részeket egymástól megkülönböztetik, úgy hogy bizonyos individualitást nyernek és így az egyik fogalom a másikat kizára.

Jellemző az, hogy a korlátozott beszámíthatóság fogalmát a XVIII. század vége felé az erkölcsi bűnösség és az akaratszabadság leglelkesebb hívei alkották meg, még pedig megalkották azért, mert szerintük az akarat szabad gyakorlásának lehetősége bizonyos esetekben, ezen átmeneti pathologikus állapotknál ugyan még adva van, azonban nem olyan mértékben, mint a normális lelki állapotnál; ennek következtében az ilyen esetekben kisebb büntetést ajánlottak, minthogy szerintük az állam joga a büntetésre az egyén szabad akaratán alapul, ezt pedig a betegesség befolyásolja.

A XIX. század közepére esett a psychiatriának óriási expansiója; a midőn elragadtatva azon felfedezés beláthatatlan horderejétől, hogy minden szellemi betegség az agy organikus elváltozásán alapszik, a hatalmas történeti fejlődésnek büszke öntudatától elragadtatva, más tudományágak

dogmái felé is fordították tekintetüket és iparkodtak mindenütt érvényre juttatni tételeiket. Felállították azt az elvet, hogy valamennyi bűntettes beteg : hogy valamennyi bűntettes megváltozhatatlan, emberi befolyástól független törvényszerűség alapján viszi véghez a maga bűntettét, tehát a büntetés czél-talan, azonfelül nem is alkalmazható, mert egyéni hiba nem forog fenn — hanem a büntetés helyébe az egyén gyógykezelését kell léptetnünk. Ezen állítást a tudományban megcázolták ; Lombroso és követői tanainak egyoldalúsága kiderült ; azok éppen az átörökös törvényeiben dölték meg, tehát azon tanokban, a melyeket ők állításaiak bizonyítására leginkább felhoztak.

Azóta a büntetőjog már deterministikus álláspont mellett is elképzelhető akképen, hogy bűnösség alatt nem az egyén szabad akaratából folyó kötelességsértést értik, hanem a természetes akadályozó képzetek hiányát ; ennek pillanatnyi, vagy állandó volta alapja a bűnösség fokának. Fenmarad tehát a büntetőjognak minden sarkalatos elve ; fenmaradt az az alapelv, hogy büntetni csak a tettért lehet ; a bűnösség megítélezésének alapjául az egyén lelkiállapota szolgál azon időpontban, a melyben magát a cselekményre elhatározta ; fenmaradt a büntetés, fenmaradt a beszámíthatóság fogalma is, mint a büntetőjog birodalmának határa, mint határvonal a büntetés alkalmazhatósága és nem alkalmazhatósága között.

A t. előadó úr azt mondja, hogy a francia törvény helyesen cselekszik, midőn a beszámíthatóság helyébe a bűnösséget teszi. A midőn a francia törvény teljesen analog a német btk.-vel, a betegséget a büntetendő cselekvény fenforgását kizároknak tekinti, nem akarja a beszámíthatóság fogalmát a bűnösségevel azonosítani, csak mellőzi az elméleti háttér feltüntetését. Az elméletre ebből következtetést vonni nem lehet: ebben beszámíthatóság és bűnösség nem azonos fogalmak, nem azok még a klassikus iskola tanai szerint sem, melyekben a beszámíthatóság csak alapja, előfeltétele a bűnösségnak; annál kevésbé a modern felfogás szerint, melyet fejtegetéseinek további során az előadó úr is képvisel, a melyek alapján a bűnösség alatt az akadályozó képzetek hiányát, beszámíthatóság alatt ezek alkotásának lehetőségét kell értenünk. E szerint a beszámít-

hatóság többé nem határvonal bünössége és büntelenség között; a két fogalom között minden kölcsönhatás megszűnik. A psychiatriának marad az uralom azon területek fölött, a melyek a beszámíthatóság határán kívül esnek, tehát a melyekben a büntetőjog nem büntet; ezen esetekben alkalmazhatja a psychiatria az ő alapelveit, a gyógykezelést, a javítást a büntetés helyett.

Most a psychiatria figyelme ama régen megalkotott fogalom felé: a korlátozott beszámíthatóság fogalma felé fordul, a melyet eredetileg éppen az akaratszabadság leglelkesebb híve alkottak meg; most ezen fogalmat igyekeznek megnyerni a saját területüknek, t. i. azt mondják, hogy ezekben az esetekben sem lehet büntetni, hanem gyógyítani kell. És így e két tudományág közt az ellentétek különösen a beszámíthatóság kérdésében élesednek ki és összeütköznek a korlátozott beszámíthatóság területén. Ennek megalkotásánál minden fél a saját alapelveit igyekszik alkalmazni. Hogy milyen inconsequentiába keveredik ez által a psychiatria, azt igyekszem kimutatni.

Az ellentétek, a melyek a jogtudomány és a psychiatria közt vannak, élesen visszatükröződnek már a fogalom nemének elnevezésében is, a midőn némileg közjogi ellentétekre emlékeztetőleg majd csak jogtechnikai fogalomnak nevezik, majd csak psychiatriai fogalomnak, majd pedig a paritás elvén megfelelően jogpsychologai vagy jogpsychiatriai fogalomnak. Hogy mennyire következik ez éppen az imént vázolt ellentétekből, az onnan látható, hogy pl. senkinek sem jutott eszébe az örökösödést jogphysiologai vagy pláne csak physiologai fogalomnak nevezni azért, mert az örökösödés joghatályának beállta vagy be nem állta egy physiologai tényhez: az örökhagyó halálához fűződik. És ime teljesen analog esetben, a beszámíthatóságnál, a melyben a magánjogi vagy a büntető sanctiónak a beállta vagy be nem állta egy psychologai ill. psychiatriai állapothoz mint előfeltételhez fűződik: beszélnek jogpsychologai vagy jogpsychiatriai fogalomról. A küzdelem a kifejezésben csak visszatükrözése a valódi, alapúl szolgáló ellentéteknek.

A beszámíthatóság fogalma — minthogy ezt a büntetőjog arra használja föl, hogy sanctiójának határt szabjon —

jogtechnikai fogalom: tehát ennek megalkotásánál a büntetőjog alapelveit kell alkalmaznunk; kutatnunk kell, hogy mennyiben volt lehetséges a büntetés, illetőleg az akadályozó képzetek teremtése, nem pedig azt, hogy mennyiben szükséges a gyógykezelés.

Midőn tehát vizsgáljuk, vajon új fogalmat alkossunk, új kategoriát létesítsünk-e: a korlátozott beszámíthatóságot, keresnünk kell azt, hogy léteznek-e olyan különbségek, a melyek ennek a fogalomnak individualitást kölcsönöznek? Ez a vizsgálódás visszavezet bennünket az egyén leiki állapotának szemléletéhez az elhatározás időpontjában; ennek a materiának a feldolgozása pedig már a psychiatria feladata. A psychiatriának kell, vizsgálva az elhatározás végbementét, megállapítani, vajon az akadályozó képzetek teremtsének lehetőségen belül vannak-e olyan különbségek, a melyek által ezen új fogalom individualitást és karaktert nyer. A tisztelt előadó úr előadása főképen ezen kérdés körül forgott, ő megállapította, hogy az ilyen esetekben a büntethetőség kisebb. Ő a büntethetőség kisebb volta alatt azt érti, hogy az ilyen pathologikus állapotú egyéneket a büntetés kilátásba helyezése, illetőleg végrehajtása által buncselekmények elkövetésétől visszatartani lehet ugyan de nem olyan mértékben, mint az egészségeset. Az ő álláspontjából kétségtelenül az a consequentia folynék, hogy ezekkel szemben még sokkal nagyobb büntetést alkalmazzunk, mint a normális egyénnél, ha ugyanazt az eredményt akarnók elérni, mint az egészségesnél: és mindenkorral az előadó úr arra az álláspontra helyezkedik, hogy a büntetést enyhíteni kell. Ezt az ő álláspontjából következtetni nem lehet.

Én a beszámíthatóság, illetőleg büntethetőség kisebb voltát nem abban találom, hogy ezek a beteges egyének a büntetés kilátásba helyezése, illetőleg végrehajtása által buncselekmény elkövetéséből kevésbé visszatarthatók, szerintem egyáltalában pozitív irányban való motiválhatóság ezen esetekben nem létezhetik. Mert ezen esetekben az arányosság a pillanatban elérendő jó vagy elhárítandó rossz fontossága és a jövendőben várható rossz nagysága között eltolódik: ezen egyének subjectiv megvilágításában a pillanatnyilag elérendő jó végterületénél nagyobbnak fog feltünni, mint azon jövőben várható

rossz, az ő elhatározásuk a pillanat hatása alatt áll és ennek következtében az ilyen esetekben pozitív motiválhatóság nincs. Azt a motiválhatóságot, azt a fogékonyaságot a büntetés iránt, a melyet én ezen esetekben találok, abban állónak vélem, hogy ők meg a büntetlenség tudata iránt fogékonyak, azaz, abban az esetben, ha egyáltalában büntetés nem volna kilátásba helyezve, illetőleg ez rajtuk végre nem hajtatható, a büntetlenség eme tudata képes volna impulsive hatni; ez létrehozná a bűncselekményeket akkor is, a midőn egyéb körülmények és a betegesség egymagukban erre képesek nem volnának. Ez lehetséges, mert hiszen a képzetek alkotása csak homályos, vagy azok hangulata csak mérsékelten abnormis. A negativ motiválhatóság már olyan kategorikus különbség, a mely jogot ad, illetőleg kötelességünké teszi azt, hogy egy új fogalmat vigyünk be, a melyet a negativ motiválhatóság jellemző a teljes beszámíthatósággal szemben, ahol pozitív motiválhatóság is létezik, és a beszámíthatatlansággal szemben, a midőn motiválhatóság egyáltalán nincs.*

Tehát a midőn a psychiatria ezen esetekben egyrészt küzd a korlátolt beszámíthatóság fogalma mellett és ugyanekkor azt mondja, hogy nem büntetni, hanem gyógyítani kell, kétségtelen inconsequentiat követ el, mert hiszen miképen képezzünk mi új fogalmat akkor, a midőn ugyanazon esetek, ugyanazon jelek forognak fenn, mint a teljes beszámíthatatlanság eseteiben?

És ugyancsak abból a körülményből, hogy a psychiatria nem a büntetés lehetőségét vizsgálja, hanem azt, hogy vajon a gyógykezelésre szükség van-e vagy nem, következik az is, hogy nem vonják a korlátozott beszámíthatóság fogalma alá a mulékony betegségeket, így a láz könnyebb eseteit és az ittas állapotot, holott kétségtelen, hogy az elhatározás időpontjában a kettő között æquivalentia van: azaz ugyanazokat az abnormitásokat idézi elő abban az időpontban úgy a hosszantartó mint a mulékony betegség egyforma intensitása. Természetes, hogy a psychiatria ezeket az állapotokat nem említi,

* Ennek bővebb kifejtését l. Friedmann Ernő A korlátozott beszámíthatóságról, 1903.

mert nem az elhatározás időpontjából indul ki; az itélkezés pillanatában pedig ezen egyének már normálisak, vagyis gyógyításra szükség nincs.

Így felfogva a korlátosztott beszámíthatóságot, már indokolt a kisebb büntetés. Mert hiszen, hogyha nem remélhetjük azt, hogy a büntetés kilátásba helyezése vagy végrehajtása, legyen az bárminő nagy, vissza fog tartani valakit egy bűncselekmény elkövetésétől; ha csupán arra van szükségünk, hogy a büntetettség tudatát fentartsuk, annak tudatát, hogy a betegesség tudata egymagában nem exkulpáló körülmény: ennek elérésére a kisebb büntetés éppen olyan elégséges, mint a nagy büntetés. Ha azonban, a mint azt a tiszttel előadó úr mondja, ezekben az esetekben az ilyen egyénekkel szemben a büntetés kilátásba helyezése, illetőleg végrehajtása még képes visszatartólag hatni, bár csak kisebb mértékben: akkor az ő szempontjából még sokkal nagyobb büntetést kellene alkalmaznunk, mint a normális egyénnel szemben, és így az ő álláspontjából a büntetés mértékének a törvényhozásban való enyhítését meg nem magyarázhatjuk.

A büntetés nemét illetőleg ugyanazok az ellentétek most már mint annak mértéke kérdésénél, mert az előadó úr arra fekteti a súlyt, hogy az ilyen pathologikus egyénekkel szemben sulyosbbítassék, erősebbé tétekké a szabadságbüntetés végrehajtása. Azt hiszem, nem veszi figyelembe azt, hogy ezekkel szemben a büntetésnek czélja csak a negativ elrettentés lehet, tehát erre szükség sincs, de hogy továbbá a hosszantartó betegségen szenvedőknél nemcsak a sulyosabb, de még a normalis egyénnél alkalmazott végrehajtási nem sem helyén való. Kétségtelen ez, a mint azt a különböző fegyházakban Norvégiaban Rauchsteintől, Zürichben Bleulertől, Hubertusburgban Näcketől és másuktól nagy alapossággal megejtett orvosi vizsgálatok is mutatják. Ezek a fegyintézetekben körülbelül 5 % elmebeteget találtak, sőt Moravcsik tanár úr említi, hogy egy esetben tíz százaléket figyelt meg. Ebből a tényből Näckevel szemben azt a következtetést vonom le, hogy ezek az egyének akkor, a mikor a bűncselekményt elkövették, még csak neurétikusok voltak, és csupán a büntetés behatása alatt lettek elmebetegekké. Tehát ellenkezőleg: a büntetés végrehajtási nemének minden

íránybani enyhítésére van szükség: úgy physiologiai irányban, hogy szabadabb levegőjük legyen, hogy mozgásuk szabadabb lehessen, mint psychologiai irányban a fegyelmezettség enyhébb voltában, valamint a munka dolgában, hogy t. i. ez lehetőleg állapotuknak és előbbi foglalkozásuknak megfelelő legyen. Nem idősrű még annak a megvitátása, vajon ez a végrehajtási nem a börtönügyi tudománnyal foglalkozók állandó utopiája lesz-e: a gazdasági kolónia vagy valamelyes munkásház nagyobb földterülettel összekapcsolva, mert most még csak az elvek elismeréséről lehet szó.

És végül a psychiatria akkor fejtheti ki igazán jótékony hatását, a midőn a büntettes büntetését már kiállotta; ekkor alkalmazhatja a társadalom nevében a præventiv jellegű intézkedéseket, a gyógykezelést, a javítást és az istápolást. Ezzel óhajtok egyben válaszolni Salgó t. tanár úrnak is, hogy t. i. a büntetés mértéke a szerint irányul, hogy az minő hatást képes elérni, egészen más kérdés az, hogy vajon milyen hatásokra van még szükség? Ennek megitélésére, figyelembevételére való azután, hogy alkalmazzunk velük szemben a büntetés kitöltése után socialpolitikai, főleg psychiatriai jellegű óvintézkedéseket, a patronage-intézményét, értve ezt annak legtágabb értelmében. Kétségtelenül bizonyos imminent veszélyes esetekben szükséges lesz elkülönítésük is, a mi esetleg élet-hosszilani tartamú is lehet.

Mindezeket összefoglalva: a korlátozott beszámíthatóság, mint a beszámíthatóság egyáltalán, jogtechnikai fogalom, annak ismérveit a jogtudomány állapítja meg, a psychiatria csak előföltételeit, tehát az ő szerepe járulékos természetű. A psychiatria állapítja meg az elhatározás időpontjára visszamenőleg, vajon milyen lehet az elhatározás; vajon észlelhető-e az elhatározás befolyásolásának keretén belül annak intensitásában és hatásában lényeges különbség; vajon indokolt-e ennek alapján egy új fogalom alkotása? A psychiatria állapítja meg a végrehajtást illetőleg a hosszantartó betegségeben szenvedők szervezetének vizsgálata alapján, hogy milyen legyen a neme a végrehajtásnak. (*Élénk helyestés.*)

E két tudomány együttes munkálkodásából az a következés, hogy a korlátozott beszámíthatóság fogalmát alkotnunk

kell, mert kategorikus különbségek vannak úgy a teljes beszámíthatósággal, mint a teljes beszámíthatatlansággal szemben. Ezt a tudományban el kell ismernünk, mert ilyen esetekben kisebb büntetést kell alkalmaznunk. Végül implicite a büntető törvénykönyvbe kell bevennünk, mert ezek az esetek egyrészt minimumnküliséget követelnek és így a 92. §. sem kielégítő surrogatum, másrészt a hosszantartó betegségen szennedőkkel szemben külön végrehajtási szabályokat kell alkalmazni.

A problema processuális oldalát tekintve, ennek megoldása nem egyéb, mint mindenkor alkalmazása *in concreto*, a mit in abstracto a fogalom megalkotásánál tettünk. A bíró a szakértőhöz fordul annak megállapítása végett, hogy milyen volt az egyén lelkiallapota az elhatározás idejében; vajon normális, mérsékelt vagy teljesen abnormis. Nem kell az orvosnak válaszolnia sem a szabad akarat fenforgására vonatkozólag — mert hiszen a psychiaterek ezt nem ismerik el és a büntető jogászoknak sem kell okvetlenül — annál kevésbé kell válaszolnia a beszámíthatóság fenforgására nézve, mert ez tisztán jogi természetű kérdés. — Az idevágó, törvénybe bevezendő szakasz formulázását adnám végül inkább csak azért, mert ez rövidségénél fogva az ellenvélemények felkeltésére és informálására alkalmasabb a megelőző fejezeteknél:

Ha a tett elkövetése idejében nem teljes szellemi egészesség, visszamaradt szellemi fejlődés vagy homályos öntudat esete forgott fenn, a bíró orvosi szakvélemény alapján a büntetést korlátlanul enyhíti. Ha a korlátozott beszámíthatóság hosszantartó betegség miatt mondatott ki: akkor a büntetés az ilyen egyének fölvételére szánt intézetben hajtandó végre, ahol az elítélt lehetőleg állapotának és előbbi foglalkozásának megfelelő munkára szorítandó.

A büntetést követő esetleges ovóintézkedések már tisztán társadalompolitikai jellegük, ezeknek helye nem a büntető-törvénykönyv, hanem egy az elmebetegekről és idegbetegekről általában rendelkező törvény.

Ezek azon általános szempontok, a melyeket röviden érinteni akartam, a melyek ezen probléma tárgyalásának kapcsán felmerülnek, különösen ügyelvén arra, hogy a gondolatmenet rátióját élesen és szabatosan körvonalazzam, mert meggyőződé-

sem az, hogy csak a kölcsönös mérhetés képezheti alapját a biztos továbbfejlődésnek tudományban, törvényhozásban egyaránt és fokozott mértékben áll ez a probléma tárgyalásánál, a melynél a legkülönfélébb tudományágak szálai futnak össze és a mely dacolva a tudományban ma már mindenütt uralomra jutott differentiálódás elvével, mindezen tudományágak alapos ismeretét követeli meg a vele foglalkozóktól. (*Hosszantartó, meg-megujuló lelkes éljenzsés és taps.*)

Dr. Lukács Hugó: T. teljes ülés! Csak egy körülmenyre akarom figyelmüket felhívni, és ez az, hogy felolvásáson a mint látszik, igen kedves eredménnyel járt rám nézve, mert a mig Salgó tanár úr kijelentette, hogy igenis a fennálló törvények ezen emberekkel, a kikről szó volt, nem emlékeznek meg, addig egy jogász tagtársunk megigérte, hogy ha nem is úgy, mint a hogy mi gondoljuk, meg fogják alkotni a korlátoolt beszámíthatóság fogalmát. Ezzel azt hiszem, teljesen meg lehetünk elégedve és így nem marad más hátra, minthogy szives figyelmükért köszönetet mondjak.

Jogászegyleti Értekezések.

21. kötet.

181. A képviselőválasztások érvényessége feletti bíráskodás egynémely kérdéséről. Dr. Polner Ödön előadása, Concha Győző, Schwarz Gusztáv, Vécsey Tamás és Vavrik Béla felszólalásával.
182. A korenagyészi hivatal. Dr. Tarnai János előadása, Hammersberg Jenő és Tóth Gerő felszólalásával.
183. A magyar általános polgári törvénykönyv 991. §-ához: Illetlen befolyás. Irtा Dr. Králik Lajos.
184. Körigazgatási bíráskodás vasúti ügyekben. Irtा Dr. Baumgarten Nándor. Dr. Balog Arnold felszólalásával.
185. Az állítási érdek szabályai. Tekintettel a magyar polgári perrendtartási törvényjavaslatra. Irtा Dr. Kobler Ferencz.
186. Földbirtokjogunk reformjához. Tekintettel a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetére. Irtा Dr. Fellner Frigyes.
187. Felebbezés és felülvizsg. a polg. perrend tervezetében. Magyary Géza.
188. Harmadik személyek javára kötött szerződések a magyar polgári törvénykönyv tervezetében. Dr. Baracs Marcel előadása.
189. Tartozások átvállalása a magyar polg. tk. tervezetében. Dr. Kobler Ferencz előadása, Dr. Schwarz Gusztáv felszólalásával.
190. A bizonyítási teherről. Dr. Pup József előadása.

22. kötet.

191. A biztosítási magánvállalatokról szóló törvezetről folytatott vita. Előadó: Dr. Gold Simon. A vitában résztvevők: Beck Hugó, Balog Arnold, Márkus Dezső, Roth Pál, Rózsa Vilmos, Huszár Kálmán, Neumann Ármin, Gold Simon.
192. Kálföldi hatóságnál előterjesztett magánindítvány belföldi joghatálya. Irtा Dr. Daleschall Alfréd. Dr. Edvi Illés Károly és Dr. Tolnai Antal felszólalásával.
193. A büntetés kimérése criminalpolitikai szempontból. I. Dr. Baumgarten Izidor előadása.
194. A magyar szerződési jog az Árpádok korában. Irtा Dr. Illés József.
195. A magyar szerződési jog az Árpádok korában. Harmos Gábor felszólalása Dr. Illés József előadásához.

23. kötet.

96. Tervozet a Btk. módosításáról. Irtा Dr. Reichard Zsigmond.
97. Észrevételek Dr. Reichard Zsigmond törvénytervezetére. Dr. Várady Zsigmond.

- A kik a füzeteket nem kapnák meg, reklamálhatják a Magyar Jogászegylet titkári hivatalát!
- (V, Szemere utca 10 sz.)
198. A buntetés kimeresére criminalpolitikai szempontból. I. Dr. Baumgarten Izidor előadása.
 199. A bírkok a polg. törvényművek tervezetében. Iria Dr. Zachár Gyula.
 200. A foltéletes elítélezről. Fayer László, Baumgarten Izidor, Gruber Lajos, Döleschall Alfréd, Neuschloss Timár.

24. kötet.

201. A törvénnytelen gyermekek jogállásáról. Dr. Sipos László előadása, Dr. Márkus Dezső, Dr. Várady Zsigmond és Szakacsay Árpád felszólalásával.
202. Az orvos beavatkozás jogáról és az orvos felelősségről. Iria Dr. Schächter Miksa.
203. A foltéletes elítélezés kérdése és hazai viszonyaink. Iria Dr. Balász Elemér. Visontay Soma felszólalásával és az előző vilással.
204. A jogi vizsgák reformja. Iria Dr. Székely Ferencz.
205. A polgári perrendtartás javaslatra. Dr. Papp József, Dr. Bodor Ármin, Dr. Lévy Béla, Szilasi Adolf, Dr. Tóth Miksa, Dr. König Vilmos.

25. kötet.

206. Pragmatica Sanctio és a házi törvények. Iria Dr. Jászi Viktor.
207. Sociologia és buntetőjog. Iria Varga Ferencz.
208. A Pragmatika Sanctio és a házi törvények. Iria Dr. Polner Ödön.
209. A jogi vizsgák reformja. Előadta és megírta Dr. Kováts Gyula, Csorba Ferencz felszólalásával.
210. A jogi vizsgákról szóló vita. Dr. Márkus Dezső, Dr. Schwarz-Gusztrán, Dr. Nagy Dezső, Dr. Baracs Marcell, Dr. Jászi Viktor, Dr. Móricz Károly, Dr. Enyiczkay Gábor.
211. Az új bünvádi perrendtartás a gyakorlatban. Dr. Fayer László, Dr. Weisz Ödön, Dr. Székely Ferencz, Dr. Tóth Gerő, Dr. Barna Ignácz, Dr. Várkonyi Oszkár, Dr. Schächter Miksa, Dr. Gál Jenő, Dr. Rózsa Vilmos.
212. Az egyesületi jogról. Tekintettel a polgári törvényművek tervezetére. Iria Dr. Szladits Károly.
213. A chausz törvényes szabályozása. Iria Dr. Halász Sándor.
214. A jogosímes dologi ügylet hatása a magánjogi tervezetben. Iria Dr. Almási Antal.

A füzetek kaphatók Pfeiffer könyvkereskedeésben (IV., Kossuth Lajos-utca) A Magyar Jogászegylet tagjai a megjelenő füzeteket díjtalanul kapják.

A 12—25. kötetek kaphatók 45 koroniért. A pénz Dr. Vámossy Károly ügyvédi hasz az egyet pénztárnokához, küldendő. (V., József-tér 5. sz.)

Az egyesület hivatalos helyisége: V. Szemere-utca 10. sz. az ügyvédi kamara helyiségeiben. Az egyesületet érdeklő minden küldemény erre a címre intenzál.

Az egyesület t. tagjai sziveskedjenek cziműk és lakásuk megváltoztatását a Magyar Jogászegylet titkári hivatalával (V, Szemere utca 10 sz.) közölni.